

Вплив енергетичної кризи на становлення ринку альтернативної енергетики в Україні

У статті розглянуто основні енергетичні кризи, починаючи з нафтової кризи 70-х років. Розкрито поняття «енергетична криза». Визначено роль енергетичної кризи у формуванні ринку альтернативних джерел енергії в світі та в Україні зокрема.

В статье рассмотрены основные энергетические кризисы начиная с нефтяного кризиса 70-х годов. Раскрыто понятие «энергетический кризис». Определена роль энергетического кризиса в формировании рынка альтернативных источников энергии в мире, и в Украине в частности.

The paper studies the main energy crunches starting from the 1970s oil crisis. The term «energy crisis» is revealed. The role of energy crisis for renewable energy market development in the world and in Ukraine is determined.

Постановка проблеми. З 1990 року світове споживання первинної енергії зросло в 22,5 раза. Зростання чисельності населення й доходів – дві найпотужніші рушійні сили попиту на енергію. Протягом XX ст. кількість людей зросла в чотири рази і на сьогодні становить приблизно 7 млрд. людей. На сьогодні найбільше занепокоєння викликають запаси природного газу і нафти. Неefективне використання ресурсів, їх вичерпування й високий рівень викидів CO₂ в атмосферу ставлять під загрозу розвиток майбутнього. Подвійний виклик часу: кліматичні зміни і енергетична криза. Така ситуація є вагомою причиною для освоєння альтернативних енергетичних ресурсів навіть країнами, що зберігають статус країн-експортерів енергетичних ресурсів. Ще донедавна більшість фахівців досить скептично ставилися до ідеї розроблення та пошуку альтернативних джерел енергії, вважаючи, що нафта залишатиметься основним джерелом енергії ще як мінімум одне століття. Тепер навіть найбільші скептики прогнозують домінування нафти ще 30–50 років.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Такий відомий фахівець, як Дж. Форрестер, вперше в сучасній науці поставив проблему ресурсних обмежень глобально-економічного розвитку цивілізації. Над питаннями, що пов'язані з проблемою розвитку енергетичного ринку, працювали такі вітчизняні дослідники, як В.Г. Андрійчук, В.Д. Базилевич, О.Г. Білорус. Але слід зазначити, що у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі все ж таки бракує ґрунтовних наукових комплексних досліджень щодо функціонування світового енергетичного ринку, а саме теоретичного дослідження природи енергетичної кризи. Саме тому з урахуванням вимог сучасності вкрай необхідною є активізація

теоретичних та прикладних досліджень щодо проблем енергетичного сектору.

Метою даної **статті** є розкриття сутності енергетичної кризи та дослідження ролі енергетичної кризи у формуванні ринку альтернативної енергетики.

Виклад основного матеріалу. На думку В.Д. Базилевича, коливання ділової активності не завжди зумовлені економічними циклами. Прикладом нециклічних коливань є структурні кризи, які, в свою чергу, мають складну будову і набувають форм: енергетичної, сировинної, фінансової, екологічної, продовольчої тощо. Структурні кризи мають такі ознаки:

- вони породжуються диспропорціями між розвитком окремих сфер та галузей економіки;
- мають (як правило) затяжний характер;
- як правило, не збігаються з початком циклічних коливань.

Прикладом структурних криз може слугувати нафтова криза початку 70-х років XX ст. Парадоксальність динаміки макроекономічних змінних виявилася в тому, що ця криза супроводжувалася на відміну від циклічних коливань збільшенням світових цін на нафту та нафтопродукти, зростанням попиту на них та зменшенням їх пропорції.

Характеризуючи кризу 1973–1975 років, варто зазначити, що поступове зростання цін на сировину розпочалося з кінця 60-х років. Зростаючі обсяги промислового виробництва у розвинених індустріальних країнах вимагали все більшого обсягу споживання ресурсів. Відомо, що і США, і країни Західної Європи залежать від імпорту сировини та енергоресурсів. Зростання попиту на нафту з боку названих країн прискорювало зростання цін на неї. В 1974 році адміністрація Р. Ніксона ввела регулювання цін на нафту. Це викликало паніку. Ціни на нафту почали стрімко зростати. Країни – члени ОПЕК домовилися про подвійне підвищення цін на нафту. Як наслідок, з 1972 по 1975 рік ціна на нафту на американському ринку зросла майже в десятикратному розмірі. Негативні наслідки нафтової кризи для США та країн Західної Європи виявилися досить тяжкими: інфляція швидко знецінювала доходи населення, вдвічі зріс рівень безробіття, інвестиційна активність пішла на спад тощо.

Потрібно зазначити, що попри дійсно велику залежність розвинених індустріальних країн від експорту нафти країни-експортери сировинних ресурсів ще більшою мірою залежать від свого експорту, ніж розвинені країни від їх імпорту. Саме тому рецесія, що охопила спочатку США та Західну Європу і найбільшійше вразила їх економіки, часом перетворилася у світову рецесію.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Але криза мала і позитивні наслідки: нафтова та сировинна кризи спонукали до зміни структури економіки (зменшується обсяг неефективних виробництв, розвиваються енерго- та нематеріаломісткі галузі, зростає частка сфери послуг та малопомітних раніше інформаційних галузей); запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій (з 1973 по 1985 рік ВНП країн – членів ОЕСР зріс на 32%, а енергоспоживання – всього на 5%) [1].

Саме на початку 70-х років у період вище зазначеної енергетичної кризи виникло поняття «енергетична безпека». Світова енергетична рада дала визначення енергетичної безпеки як впевненість у тому, що енергія буде в розпорядженні в тій кількості та тій якості, які потрібні за наявних економічних умов [2].

Варто зазначити, що суттєві стрибки цін на нафту після 70-х років відбулися під час таких подій:

- зростання цін на нафту під час другої енергетичної кризи у 1979–1980 років. Воно було викликано скороченням видобутку у зв'язку з початком революції в Ірані;

- у 1990 та у 1991 році, коли Ірак напав на Кувейт, експерти прогнозували велику енергетичну кризу, оскільки обидві країни належать до найбільших нафтовидобувних країн. Однак стрибок цін під час війни в Іраку виявився не настільки значним, як це прогнозували експерти;

- після подолання економічної кризи в Азії світова економіка знову почала зростати швидкими темпами, а з нею й попит на нафту. Підвищеному попиту на нафту сприяла холодна зима 2001–2002 років. Наслідки були однак набагато нижчими, ніж у 70-х роках;

- протягом 2004 року ціна на нафту становила \$53. На це вплинули різні політичні та економічні фактори. Для рин-

ку нафти характерним була велика кількість спекулянтів. 29 серпня 2005 року ціни на нафту підскочили до \$71 у зв'язку з ураганом «Катріна», який зупинив видобуток нафти у Мексиканській затоці;

- восени 2007 року ціна пробилла відмітку \$80 і продовжувала зростати до кінця липня наступного, 2008 року, досягнувши 11 липня \$147 за барель нафти марки Light Sweet. Весь цей час в основних країнах споживачах нафти, і перш за все у США, продовжувалося зростання цін на бензин. У 2008 році криза неплатежів за банківськими кредитами переросла в глобальну рецесію, яка призвела до різкого падіння попиту на нафту й відносної стабілізації цін на нафту в діапазоні \$35–75. З другої половини 2008 року в результаті зниження ціни криза перекинулася на країни – експортери нафти, які декілька разів скорочували квоти на видобуток [3].

Отже, з вище наведених фактів можна зробити висновок, що енергетична криза – явище, що виникає, коли попит на енергоносії значно перевищує пропозицію. Причини даного явища можуть знаходитися в сфері логістики, політики або фізичного дефіциту ресурсів.

На сьогодні Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) прогнозує появу дефіциту поставок нафти в 2014–2015 роках. За очікуваннями експертів, криза постачань нафти може статися, якщо не буде проведено додаткове інвестування в розвиток нафтової галузі. Обмежені ресурси нафти й газу не зможуть покрити зростаючі потреби в світі, тому орієнтуватися на викопне паливо дуже ризиковано. Особливо небезпечно це робити західним країнам, оскільки вони повністю залежать від імпорту нафти й газу. Інша небезпека полягає в тому, що значна частина ресурсів сконцентрована в політично нестабільних регіонах світу [4].

Достовірні запаси нафти, млрд. бар.

	На кінець 1989 року	На кінець 1999 року	На кінець 2008 року	На кінець 2009 року	Частка від сукупного, %
США	34,3	29,7	28,4	28,4	2,1
Канада	11,6	18,3	33,2	33,2	2,5
Вся Північна Америка	97,9	69,5	73,4	73,3	5,5
Бразилія	2,8	8,2	12,8	12,9	1,0
Венесуела	59,0	76,8	172,3	172,3	12,9
Вся Південна та Центральна Америка	69,5	97,8	198,9	198,9	14,9
Казахстан	п/а	25,0	39,8	39,8	3,0
Росія	п/а	59,2	74,3	74,2	5,6
Вся Європа та Євразія	84,2	107,8	137,2	136,9	10,3
Іран	92,9	93,1	137,6	137,6	10,3
Ірак	100,0	112,5	115,0	115,0	8,6
Кувейт	97,1	96,5	101,5	101,5	7,6
Катар	4,5	13,1	26,8	26,8	2,0
Саудівська Аравія	260,1	262,8	264,1	264,6	19,8
Об'єднані Арабські Емірати	98,1	97,8	97,8	97,8	7,3
Весь Близький Схід	661,0	685,8	753,7	754,2	56,6
Лівія	22,8	29,5	44,3	44,3	3,3
Нігерія	16,0	29,0	37,2	37,2	2,8
Вся Африка	59,1	84,7	127,5	127,7	9,6
Всі країни Тихоокеанського басейну	34,7	39,9	41,7	42,2	3,2
Весь світ	1006,4	1085,6	1332,4	1333,1	100,0

Джерело: BP Statistical Review of World Energy, June 2010.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Так, світові достовірні ресурси нафти на кінець 2009 року становили 1333,1 млрд. бар, з яких на країни Близького Сходу 56,6% (у тому числі: Саудівська Аравія – 19,8%, Іран – 10,3%, Ірак – 8,6%, Кувейт – 7,6%, Об'єднані Арабські Емірати – 7,3%), на країни Північної та Південної Америки 5,5 та 14,9% відповідно (в тому числі: Канада – 2,5%, Венесуела – 12,9%, США – 2,1%), на країни Африки – 9,6% (у тому числі: Лівія – 3,3%, Нігерія – 2,8%), на країни Європи та Євразії – 10,3% (у тому числі: Казахстан – 3,0%, Росія – 5,6%). На даному фоні особливо переконливо виглядає частка держав – членів ОПЕК – вона досягла 69,9% [5].

Світові ресурси природного газу розподілені ще більш нерівномірно, ніж нафтові. Всього на три країни (Росія, Іран й Катар) припадає більш ніж 53% (23,7, 15,8 та 13,5% відповідно) достовірних запасів. На кінець 2009 року світові достовірні запаси газу становлять 187,49 трлн. куб. м (зростання на 26% за останні десять років) [6].

Події 2011 року в Японії та на Близькому Сході (зупинка реакторів АЕС Fukushima; скорочення світових поставок нафти на 1,1 млн. барелів в день через громадянську війну в Лівії; Саудівська Аравія направила свої війська в Бахрейн, ризикуючи конфліктом з Іраном), на думку багатьох експертів, можуть тимчасово підвищити ціни на нафту до \$200 за барель, уповільнивши при цьому глобальне відновлення. Відключення одинадцяти реакторів в Японії призвело до скорочення виробництва електроенергії на десять гігават, що змушує країну імпортувати більше палива для підтримки економіки. Закриття семи німецьких реакторів, відкритих до 1980-х років, скоротять енергетичні поставки ще на 6,2 гігавата. Німеччина буде вимушена покривати дефіцит за рахунок імпорту газу й вугілля, порушивши свою мету стосовно викидів CO₂ [7].

Згідно з доповіддю Світового банку «Lights out? The Outlook for Energy in Eastern Europe and the Former Soviet Union» в країнах Східної Європи та Середньої Азії може статися енергетична криза, якщо протягом найближчих 20 років у відповідну інфраструктуру не буде інвестовано понад \$3 трлн. Завдяки багатим ресурсам нафти і газу, а також значним інвестиціям в енергетичну інфраструктуру в часи централізованого планування країни Східної Європи та Середньої Азії звикли до відносно дешевих і надійних поставок енергоносіїв. Та ситуація швидко змінюється.

Ще до того, як у 2008 році вибухнула фінансова криза, кілька країн-імпортерів регіону почали відчувати труднощі з поставками російського газу. Фінансова криза знизила попит на енергоносії і дала певний перепочинок, що дало змогу споживачам ужити заходів із пом'якшення наслідків очікуваної енергетичної кризи. Але ця зручна можливість триватиме щонайбільше п'ять–шість років. Необхідні пом'якшуючі заходи стосовно як пропозиції, так і попиту. Без зміни стереотипів поведінки регіон у цілому може перетворитися з нетто-експортера енергоресурсів на нетто-імпортера.

Російська Федерація є основним постачальником газу в країни Східної Європи та Європейського Союзу. Вона має

найбільші газові ресурси у світі, але своєчасно не інвестувала в геологорозвідку і видобуток газу в тому обсязі, який дозволив би їй зберегти довгострокові стабільні обсяги видобутку, не кажучи вже про їхнє збільшення. Хоча Росія зможе, ймовірно, підтримувати досягнутий рівень експорту газу протягом наступних п'яти років, проте в міру відновлення внутрішнього попиту поставки з цього регіону скорочуватимуться у разі відсутності відповідних інвестицій. Без інвестицій у геологорозвідку і видобуток і без підвищення ефективності використання енергоресурсів у самій Росії може статися так, що до 2020 року в неї взагалі залишиться мало газу для експорту.

Важливим фактом є те, що близько 80% електростанцій у регіоні було побудовано до 1980 року, а більшість ТЕС (у тому числі в Україні) працюють, набагато перевищивши проектний термін експлуатації. Ця несприятлива ситуація погіршується тим, що в 90-х роках капітальні ремонти не проводилися (ця ситуація повторюється в сучасних умовах), а інвестиції в нові потужності з 1990 року були незначними. У результаті Україні та іншим країнам регіону тепер доводиться долати наслідки багаторічної практики ігнорування потреб енергетичного сектору і нарешті замислитися про необхідність великих інвестицій у відновлення і введення в дію нових потужностей, щоб уникнути регулярних перебоїв з подачею електроенергії.

Якщо вибухне енергетична криза, Україна постраждає найбільше, бо надто залежить від поставок російського газу. Крім того, енергетична інфраструктура країни дуже зношена і неефективна. Багато потужностей із виробництва теплової енергії потребують модернізації або заміни, а системи центрального опалення перебувають у критичному стані і піддаються високому ризику збоїв і технічних неполадок [8].

Серьйозної модернізації потребує газотранспортна система: її компресорні станції використовують газу майже на 50% більше, ніж сучасне обладнання. Загалом по країні показник енергоемності (споживання енергії на одиницю ВВП) є одним із найвищих у регіоні, вдвічі перевищуючи середній по ОЕСР.

На думку експертів Світового банку, нагальні потреби енергосектору в інвестиціях становлять майже \$3,5 млрд. на рік – близько 3% ВВП. З них 1 млрд. – для газотранспортної системи, 0,5 млрд. – на відновлення централізованого опалення районів, 1 млрд. – енергетичному сектору для модернізації існуючих активів і заміни основного старіючого капіталу, \$1 млрд. – для інвестицій у підвищення енергоефективності [9].

Таким чином, перший крок для України – дотримання фінансової дисципліни в енергетичному секторі, що має стати життєздатним. Рівень і структура цін повинні бути такими, щоб залучити кошти для нових інвестицій. Необхідно посилити нормативну базу, зробивши регулятора – Нацкомісію з регулювання електроенергетики – справді незалежним органом і встановивши ціни на основі методології, яка забезпечує достатній рівень цін для покриття операційних витрат і витрат на нові інвестиції. Одночасно необхідно посилити со-

ціальну допомогу нужденним категоріям громадян, які не в змозі сплачувати підвищені тарифи.

По-друге, Україна має знизити свою залежність від імпорту енергоносіїв. Місцевий видобуток газу з існуючих родовищ може бути збільшений приблизно на 10 млрд. кубометрів на рік (що становить близько 30% від нинішнього обсягу імпорту). Для цього необхідно встановити ціну на газ на рівні його повної економічної вартості, адекватну міжнародному паритету. Це створить стимули для інвестицій у геологорозвідку і видобуток. До того ж Україні слід запровадити режим розподілу продукції, що відповідає найкращій міжнародній практиці, а також прозору систему відбору інвесторів на конкурсній основі для участі в діяльності з геологорозвідки та видобутку газу.

Третій крок: Україна має усвідомити свій величезний потенціал у плані економії енергії. Якби енергоемність була знижена до рівня Польщі, то споживання енергії в країні скоротилося б приблизно на третину. Значні можливості існують у промисловому секторі, що продовжує використовувати застарілі технології з неефективним споживанням енергії. Величезні можливості також криються в модернізації теплопостачання і підвищенні енергоефективності будинків. Модернізація газотранспортної системи могла б знизити споживання газу аж на 2 млрд. кубометрів на рік. У результаті проведення заходів для підвищення енергоефективності могло б знизити внутрішнє споживання газу принаймні на 30%.

Завдяки коригуванню тарифів, поліпшенню нормативної бази і залученню інвестицій Україна може заощадити мільйони доларів, уникнути енергетичної кризи і посилити свою енергетичну безпеку на екологічно стійкій основі. Можна також розраховувати на розвиток альтернативних джерел енергії. Як свідчить практика країн, де відсутні значні запаси власних паливно-енергетичних ресурсів (нафти газу, вугілля), енергетична незалежність забезпечується за рахунок ядерної електроенергетики, гідроелектростанцій, а також вітроенергетики. Основна перевага відновлювальних джерел енергії – невичерпність і екологічна чистота. Їх використання не змінює енергетичний баланс планети. Вище зазначені якості і стали причиною бурхливого розвитку відновлювальних джерел енергії за останні десять років. Темпи, якими відновлювальні джерела енергії проникають на світовий ринок, можна порівняти з темпами, що спостерігалися при зародженні ядерної енергетики в 1970–х й 1980–х роках ХХ століття. Також це одна з умов членства в ЄС, який як вимогу до країн-членів та країн-претендентів висуває, щоб мінімальний показник для відновлювальної енергетики в загальному енергобалансі становив не менше 12% [10].

В Законі України «Про альтернативні джерела енергії» альтернативні джерела енергії визначаються як «відновлювальні джерела, до яких відносять енергію сонячного випромінювання, вітру, морів, річок, біомаси, теплоти Землі, та вторинні енергетичні ресурси, що існують постійно або виникають періодично у довкіллі».

На сьогодні альтернативні джерела енергії становлять за різними оцінками від 7 до 12 відсотків загального обсягу сві-

тової енергетики. Міжнародне енергетичне агентство вважає, що в 2030 році в усьому світі енергія, одержана від сонця, вітру, води, тепла землі, а також з біомаси, збільшиться в два рази порівняно із сьогоднішнім днем і складе 16 відсотків від всього виробництва. Лише в 2005 році в секторі відновлювальної енергетики в Європейському Союзі було зайнято 1,4 млн. людей й вироблено 58 млн. євро валової доданої вартості. Незважаючи на економічний спад, в 2009 році Європейський Союз інвестував більше ніж \$150 млрд. в нові виробничі потужності, що функціонують на основі ВДЕ. Річне виробництво електроенергії всіма вітротурбінами, встановленими в світі під кінець 2010 року, становить 430 ТВт•ч, що є більше ніж загальне електроспоживання Великобританії, що за своїм економічним розвитком займає шосте місце в світі й становить 2,5% світового споживання електроенергії [11].

Висновки

Отже, основними причинами формування світового ринку альтернативних джерел енергії є: обмеженість ресурсів із використання традиційних джерел енергії; забезпечення доступу до дешевого фактора виробництва та енергетичної незалежності учасників світового ринку; охорона навколишнього природного середовища; задоволення стрімко зростаючого попиту на світовому ринку енергетичних джерел та технологій. Україна – держава, що залежить від імпорту паливно-енергетичних ресурсів (постачання органічного палива із-за кордону становить близько 60% від загального обсягу споживання), тому велике значення для стійкого розвитку економіки на сучасному етапі має збільшення використання відновлюваних джерел енергії в загальному паливно-енергетичному балансі країни. Розвиток альтернативних джерел енергії буде сприяти зміцненню міжнародного іміджу нашої держави, зменшенню залежності України від найбільших світових постачальників енергетичної сировини, підвищенню рівня її енергетичної безпеки.

Література

1. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» // <http://www.rada.gov.ua>
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Підручник. – К.: Знання, 2005. – С. 418–452.
3. Вавилов А. Энергетическая безопасность государства в современных условиях // Энергетическая политика Украины. 2003. – №4. – С. 9–14.
4. Препятствия и собласны инвестирования в украинскую альтернативную энергетику/FuelAlternative// <http://www.fuelalternative.com.ua>
5. Отчет о деятельности в области устойчивого развития 2009 // <http://www.ebrd.com/russian/pages/research>
6. Экспорт нефти из Ливии сокращается // <http://focus.ua/economy/173401>
7. D. Guillaume and R. Zyttek, 2010, «The Economics of Energy Price Reform in the Islamic Republic of Iran,» IMF Selected Issues Paper

8. Energy Development // IFC Annual Report. – March 2011. – 80 p.
 9. BP Statistical Review of World Energy // BP Annual Report. – June 2010. – 50 p.

10. Wind Energy Factsheets // European Wind Energy Association. – January 2011. – 30 p.
 11. Lights out? The Outlook for Energy in Eastern Europe and the Former Soviet Union // World Bank, Washington, D.C.

Г.В. МАМОНОВА,
 к. фіз-мат. н., доцент, Національний університет ДПС України,
 Г.С. МЕЛЬНИЧУК,
 аспірант, Науково-дослідний фінансовий інститут, Академія фінансового управління Міністерства фінансів України

Оцінка ефективності бюджетної підтримки вугільної галузі в Україні

У статті розраховано узагальнюючий показник роботи вугільної галузі. Аргументовано недоцільність подальшого нарощування обсягів фінансування вугільної галузі з державного бюджету без кардинальної зміни механізму надання державної підтримки.

В статье рассчитан обобщающий показатель работы угольной отрасли. Аргументирована нецелесообразность дальнейшего наращивания объемов финансирования угольной отрасли из государственного бюджета без кардинального изменения механизма предоставления государственной поддержки.

The article is intended generalizing index of the coal industry. Argued further increasing irrationality of financing the coal industry from the state budget without a fundamental change of the mechanism of state support.

Постановка проблеми. Упродовж останніх двох десятиріч вугільна галузь України, незважаючи на великі обсяги отримуваних державних дотацій, перебуває в стані стагнації. Підтримка вугільної промисловості створює значне навантаження на державний бюджет, тим самим впливає на можливість фінансування інших видів економічної діяльності та економічний стан держави.

Виходячи з того, що «...кожен працівник вугільної галузі своєю діяльністю поєднаний із 34 особами в суміжних та обслуговуючих галузях, то без сумніву можна стверджувати, що 1 грн., вкладена у вугільне виробництво, дає поштовх до зростання суспільного продукту на 374 грн. у цілому по господарському комплексу» [1, с. 77], науковці аргументують необхідність подальшої державної підтримки галузі. Водночас актуальним залишається питання «...оптимізації цієї підтримки за суб'єктами, видами, обся-

гами і підвищення ефективності використання державних коштів» [1, с. 77].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У працях вітчизняних науковців широко досліджено сучасний стан та проблеми розвитку вугільної галузі, питання закриття не працюючих шахт та реструктуризації вугільної промисловості. У працях А.І. Кабанова, Л.Л. Стариченка, О.В. Белозерцева розглянуто питання вдосконалення механізму державної підтримки розвитку вугледобувних підприємств у розрізі окремих бюджетних програм [11, 14].

Вітчизняна практика показує, що в Україні підтримка вугільної галузі реалізується в процесі фінансування не одної, а кількох бюджетних програм одночасно. Тому постає питання оцінки ефективності сукупності програм, які спрямовувались на вирішення проблем розвитку вугільної галузі.

Основна **мета** написання **статті** полягає у систематизації окремих показників розвитку вугільної галузі, визначенні узагальнюючого показника роботи галузі та аналізі взаємозв'язку між обсягом бюджетної підтримки вугільної галузі за всіма бюджетними програмами та величиною узагальнюючого показника роботи галузі.

Виклад основного матеріалу. Вугільна галузь являється однією з найбільш субсидованих в Україні – у 1993 році на потреби галузі було спрямовано 24,6% коштів, передбачених на здійснення державою економічної діяльності (табл. 1).

Незважаючи на дотації з державного бюджету, за період 1990–1995 років обсяг вугледобутку знизився з 164,8 млн. т у 1990 році до 83,6 млн. т у 1995 році, або майже у 2 рази, й до 71,7 млн. т у 1996 році (в 2,3 рази порівняно з 1990 роком), тоді як чисельність зайнятих у галузі працівників лише в 1,3 рази [3]. Відповідно, відбулося зниження

Таблиця 1. Планові видатки державного бюджету на фінансування вугільної галузі за період 1993–1995 років

Показник	1993	1994	1995
Компенсація різниці в цінах по вугіллю, млн. крб.	491400	29000000	–
Витрати, пов'язані з реструктуризацією вугільної промисловості, млн. крб.	–	–	6000000
Частка видатків на вугільну галузь у загальних видатках на економічну діяльність держави, у%	24,6	15,83	2,24

Джерело: розраховано автором за [2].